

مُحدّین و دیدگاه چرچیل دربارهٔ عواقب و پیامدهای جنگ. در کل، کتاب حاضر گلچینی است از موضوعات بسیار مهم که هر کدام در جای خود به تجزیه و تحلیل بُعد یا ابعادی از مسئلهٔ «اتحاد بزرگ» پرداخته، و همچنین در روشن ساختن نتایج و دستاوردهای مثبت همکاری مشترک دول متحد در مقابله با تهاجمات گستردهٔ نیروهای محور و در نهایت پیروزی بر آنها و همچنین تبیین علل فروپاشی این اتحاد کار تازه‌ای به‌شمار می‌رود. نیز اشاره‌ای مختصر دارد بر نقش ایران به عنوان پل گذر به اتحاد جماهیر شوروی که آمریکا و انگلیس از آن طریق کالاهای مورد نیاز را به این کشور گسیل می‌داشتند. این کتاب، همچنین، اجمالاً به بحرانهای سال ۱۳۲۵ ایران می‌پردازد که با امتناع تهران از واگذاری حق امتیاز نفت و مواد معدنی به شوروی آغاز شد و آشوبهای تأسیس حکومت خودمختار آذربایجان و روی کار آمدن فرقهٔ دموکرات تحت حمایت روسها را در پی داشت. بنابه اظهار سفیر وقت ایران در واشنگتن، این حرکت نقطهٔ آغاز حرکت‌های مشابه در ترکیه و دیگر کشورهای خاور نزدیک و در نهایت جرقه‌ای برای شروع جنگ جهانی سوم بود. با مداخلهٔ بریتانیا و آمریکا، کرملین در پی توافقی با ایران، که متضمّن حق امتیاز نفت شمال برای شوروی بود، متعهد شد که ظرف ۵ تا ۶ هفته نیروهای خود را از خاک ایران خارج سازد. این کتاب، آنگاه، به نکات دیگری درخصوص مناقشات ایران و شوروی می‌پردازد.

شهرزاد فقیهی

پژوهش‌های علمی و تاریخی
عراق: از سومر تا صدام

Simons, Geoff.

Iraq: From Sumer to Saddam

sec.ed. London: Macmillan Press

Ltd, 1996, XVII+447p.

این اثر تاریخ مشروح عراق را از اعصار گذشته تا قرن حاضر ارائه می‌دهد و در این میان عنایت ویژه‌ای به پیدایش عراق امروز در قرن بیستم دارد. مبارزاتی که به ظهور صدام حسین منجر شدند، وقایع متأخرتری مانند جنگ ایران و عراق، و بحران خلیج فارس (۱۳۷۰) از دیگر مطالب کتاب است.

نویسنده به مصائب مردم عراق اشاره می‌کند که علاوه بر تحمل نظام سیاسی خشن صدام، مورد تعدیات و آزارهای دول غربی زیر نفوذ ایالات متحده، که بیشتر به منافع سوق‌الجیشی خود می‌اندیشند تا ملاحظات انسانی، قرار گرفته‌اند.

همچنین مطالب مهمی مانند تاریخ نفوذ غرب در خاورمیانه، حمایت درازمدت آنها از صدام و مداخلات ایالات متحده در جهت‌گیریهای سازمان ملل مورد بررسی قرار گرفته‌اند، و سعی شده است تا به رغم تبلیغات گسترده غرب، اطلاعات مبسوطی برای درک بهتر و عمیق‌تر مسئله عراق ارائه شود.

کتاب حاضر مشتمل بر مقدمه نویسنده بر چاپ دوم، دو پیشگفتار و یک مقدمه موضوعی و هشت فصل است که در سه بخش گردآوری شده‌اند. کتابنامه و فهرست اعلام قسمتهای پایانی کتاب را تشکیل می‌دهند.

بخش اول با عنوان «عراق در نظم نوین جهانی» دارای فصلی است که وقایع پس از جنگ خلیج فارس در سال ۱۳۷۰ را بررسی می‌کند. توصیفی از وضعیت عراق و کویت پس از پایان جنگ، نتایج بمبارانها، جنگهای زمینی، قتل‌عام و شکنجه مردم ارائه می‌شود و نگاهی به صدام و تحکیم قدرت و توان وی پس از جنگ و از میدان به در شدن و به تاریخ پیوستن جرج بوش، دارد.

بخش دوم که تحت عنوان «تاریخ عراق»، مشتمل بر هفت فصل است گذشته ناحیه‌ای را که امروزه عراق نامیده می‌شود، بررسی می‌کند. نویسنده معتقد است که درک غنای فرهنگ و تاریخ چند وجهی این سرزمین دشوار است؛ برخورد اقوام، مردم و ملیتها؛ متخصصان سومر باستان، معماران و منجمان بابل، مهندسان چینی تبار، دانشمندان و قانونگذاران دوران عباسی، اسکندر، تیمورلنگ و ... همه از خود رد و نشانه‌های زائل نشدنی برجای گذاشتند. در این فصل از قوانین حمورابی تا سیاستهای خلفا، عثمانیها تا امپراتوری بریتانیا، نظامهای حقوقی و اخلاقی، تأثیر یهودیت، اسلام و مسیحیت در این سرزمین سخن به میان آورده شده است. ظهور فرهنگ عرب و افول آن، با نگاهی به زندگی حضرت محمد(ص)، تولد اسلام و فتوحات اعراب در فصل سوم مورد بررسی قرار گرفته‌اند. سلسله‌های خلفا، روی کار آمدن اقوام مغول و فتح بغداد و پیروزی عثمانیها موضوع فصل چهارم است. در فصل پنجم نفوذ استعمار غرب و رویارویی ملل عرب با آن توأم با اعتماد به نفس و موفقیت‌های فزاینده بررسی می‌شود. فصل ششم به انتقال دولت عراق از حکومت پادشاهی تحت‌الحمایه بریتانیا به جمهوری مستقل، روی کار آمدن صدام، از یک سو در مقام بزرگانی چون حمورابی و نبوکد نصر، و از سوی دیگر در مقام رئیس شکنجه‌گران، و تروریستهای بی‌رحم اختصاص دارد. همچنین به عنوان شخصیتی مطرح شده که در عین حال از برخی جهات دیگر موجبات برانگیختن

حس غرور و افتخار ملی‌گرایی و ضدصهیونیستی را در میان مردم عراق فراهم آورده. غرب با درک این واقعیت که روحانیت ایران شاه طرفدار غرب را از میدان به در کرده است، درصدد برآمد تا با حمایت از عراق در جنگ با ایران، ایران را تنبیه کند. در این دوره، حمایت همه جانبه‌ای از عراق صورت گرفت، اما حمله عراق به کویت به وسوسه امریکا و به اندیشه در اختیار داشتن نفت کویت بُعد دیگر قضیه را به این کشور نشان داد. نویسنده در فصل هشتم «چراغ سبز» امریکا به عراق و ترغیب صدام برای حمله به کویت را مورد بحث قرار می‌دهد، و گاهشمار وقایع جنگ و روند تبدیل صحراهای کویت و عراق را به گورستانهای جمعی و ... بررسی می‌کند.

معصومه جمشیدی

موقعیت اعراب خلیج فارس در سده‌های ۱۱ و ۱۲ هـ ق

ب. ج. سلوت. *عرب الخلیج ۱۶۰۲ - ۱۷۸۴*. ترجمه عایده خوری.
ابوظبی: الامارات المتحده العربیه، المجمع الثقافی، ۱۹۹۳، ۲۷۰ ص.

بررسی موقعیت اعراب حوضه خلیج فارس در دو سده یازدهم و دوازدهم هجری موضوع محوری این اثر است.^۱ چگونگی زایش کیانه‌های سیاسی عربی و پیدایی خاندانهای آل نهبان در ابوظبی، قاسمی در راس الخیمه، آل صباح در کویت، آل خلیفه در بحرین، آل ثانی در دوحه در این تحقیق مطمح نظر قرار گرفته است.

ب. ج. سلوت، مؤلف کتاب، مدیر سازمان اسناد ملی هلند است و به نوشته خود، مدت شش سال برای نگارش این اثر وقت صرف کرده است. وی در پژوهش خود بهای فراوانی به نقش هلندیها در تحولات منطقه داده است و به همین دلیل گستره فعالیت کمپانی هلندی هندشرفی، بخش قابل توجهی از کتاب را به خود اختصاص داده است. و البته از نگاه سلوت حضور این کمپانی هلندی از جنبه فعالیت‌های تجاری و بازرگانی بیشتر قابل تعمق و تأمل است تا این که کارگزاران آن مطامع استعماری و استثمارگرانه را مطمح توجه قرار داده باشند.

بنا به نوشته مؤلف در راه آماده‌سازی کتاب، از سوی دکتر شیخ قاسمی، حاکم

۱. با سپاس از حیدر بودرجمهر، کارشناس مرکز دائرةالمعارف بزرگ اسلامی که این کتاب را به منظور معرفی در اختیار نگارنده قرار داد.